

آشنایی با اهمیت نقش آمار در برنامه‌ریزی‌های کلان چراغ پیشرفت را روشن نگه دارید

اهداف آموزشی

- امید است خوانندگان محترم پس از مطالعه:
  - ◀ آمار را تعریف کنند.
  - ◀ نقش آمار صحیح در سیستم بهداشتی را توضیح دهند.

مقدمه

امروزه آمار به‌عنوان مهم‌ترین ابزار برنامه‌ریزی برای آینده، ارزیابی عملکرد گذشته و عامل اصلی در تصمیم‌گیری و مدیریت بوده و دارای اهمیت و جایگاه ویژه‌ای است. توسعه و پیشرفت هر سازمان در هر کشوری تا حدود زیادی تابع نظام آماری موجود در آن کشور است. در حوزه بهداشت و درمان نیز اطلاعات آماری دقیق و درست که مبنای برنامه‌ریزی و زیربنای تحقیقات و عامل مهم در تصمیم‌گیری و مدیریت است، ارتباط مستقیم با منبع داده‌ها دارد و هر قدر این منبع از درجه صحت بالاتری برخوردار باشد، اطلاعات و شاخص‌های به‌دست آمده از آن داده‌ها نیز دارای ارزش افزون‌تری است؛ اما اگر اطلاعات به‌صورت صحیح و دقیق ثبت و گزارش نشده باشد، رسیدن به اهداف برنامه‌های سلامت که همان

ترتیب نویسندگان از راست به چپ

فاطمه برازش

مربی مرکز آموزش بهورزی
دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان

مینا حسینی

کارشناس آمار معاونت بهداشتی
دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان

فریده صفاری زاده

مدیر مرکز آموزش بهورزی و رابط فصلنامه بهورز
دانشگاه علوم پزشکی دزفول

معصومه رحیمی پور

کارشناس آموزش سلامت
دانشگاه علوم پزشکی دزفول

پیشگیری و مراقبت از بیماری‌ها و تأمین سلامت مردم است با مشکل مواجه می‌شود.

منابع جمع‌آوری و ثبت اطلاعات در حوزه بهداشت، فرم‌ها، دفاتر مراقبت‌های بهداشتی درمانی، پرونده خانوار و زیج حیاتی است که جمع‌آوری این اطلاعات از خانه‌های بهداشت توسط بهورز شروع می‌شود، سپس داده‌ها به شکل فرم‌های آماری به ترتیب به مرکز بهداشتی درمانی، مرکز بهداشت شهرستان، حوزه معاونت بهداشتی و در نهایت به وزارت متبوع ارسال می‌شود.

از آنجا که پایه همه اطلاعات و داده‌های آماری حوزه بهداشت در خانه‌های بهداشت گذاشته می‌شود، اهمیت صحت این آمارها و هم‌چنین لزوم کنترل و نظارت دقیق بر ثبت آن‌ها به وضوح مشاهده می‌شود که گویند:

خشت اول گر نهد معمار کج
تا تریا می رود دیوار کج

تعریف آمار

کلمه آمار (statistics) از کلمه state به معنای حالت، وضع یا موقعیت گرفته شده است. این کلمه ریشه واژه stato به معنای دولت است که در زمان قدیم منظور از آمار، اطلاعات مورد نیاز دولت‌ها در امور مربوط به کشورداری و سیاست بوده است. در ایران کلمه آمار، هامار، شمار و شماره از مصدر اوستایی به معنای حساب، شمارش و از برداشتن گرفته شده است. بنابراین آمار واژه‌ای کاملاً پارسی است که در دوره‌های مختلف با گویش‌های متفاوت مورد استفاده بوده است. آمار روش یا طریقه‌ای است که به واسطه آن، علم به ماهیت دنیای حقیقی پی‌می‌برد. در عصر حاضر به همه اطلاعات و ارقام از موضوعات مختلف در جداول با تعریف مشخص و طبقه‌بندی گویا اطلاق می‌شود. مفهوم دیگر کلمه آمار، علم آمار است که اصول و روش جمع‌آوری اطلاعات، نمایش آن‌ها، تجزیه و تحلیل و استنتاج آماری را مورد بحث قرار می‌دهد.

آمار و برنامه‌ریزی

آمار زیربنای تمام حرکت‌هایی است که در سازمان انجام می‌شود و در صورتی که آمار قابل اطمینان در سازمان وجود نداشته باشد، برنامه‌ریزی با مشکل روبه‌رو شده و امکانات موجود در مسیر درست به کارگرفته نخواهد شد. به بیان

دیگر، آمار، مهم‌ترین ابزار ارزیابی عملکرد گذشته، حال، برنامه‌ریزی برای آینده و یکی از عوامل اصلی سیاستگذاری و مدیریت در هر سازمانی محسوب می‌شود، مقوله‌ای که ارزش آن روزبه‌روز بیشتر می‌شود. به طوری که دنیای جدید را جهان آمار و احتمالات نام نهاده‌اند. در تبیین نقش و وظیفه آمار گفته می‌شود که آمار همچون چراغی است برای روشن کردن نقاط تاریک تصمیم‌گیری صریح و بی‌ابهام فرد تصمیم‌گیرنده. از سوی دیگر، برنامه‌ریزی متکی بر آمارهای صحیح، درست و بهنگام، یکی از رموز موفقیت و پیشرفت سازمان‌ها است.

نتایج تهیه و تولید آمار، جامعه را قادر می‌سازد تا به قضاوت بنشیند که در مورد مسأله مشخصی نسبت به مقطع زمانی معین پیشرفت، توقف یا عقب‌رفتگی حاصل شده است.

قدم اول در فرآیند برنامه‌ریزی تهیه اطلاعات و آمار از همه امکانات بالقوه و بالفعل کشور در همه بخش‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی کشور است. بدون وجود اطلاعات صحیح و جامع و به دنبال آن تحلیلی علمی از این اطلاعات، حرکت در راه برنامه‌ریزی و کار تهیه برنامه امری محال و غیرممکن است و مانند حرکتی است که یک نابینا در جاده‌ای پراز چاله و چاه و دست‌انداز دارد.

اهمیت آمار در همه امور برنامه‌ریزی اعم از سیاستگذاری، تعیین اهداف، خط و مشی‌ها، هدایت امور اجرایی و در نهایت ارزیابی موفقیت یا عدم موفقیت آن‌ها به قدری زیاد است که ایجاد یک نظام کارآمد و مؤثر در تولید و عرضه آمار از الزام‌های اولیه و ضروری در برنامه‌ریزی است. به همین دلیل مهم‌ترین اهداف نظام آماری در حوزه بهداشت شناخت مشکلات و تنگناهای نظام تولید آمار، تشخیص دقیق نیازهای آماری بهداشت، برنامه‌ریزی جامع جهت تهیه و تولید اطلاعات آماری صحیح مورد نیاز و اطلاع‌رسانی تولیدات آماری به مدیران و مسؤولان جهت برنامه‌ریزی مطلوب برای رسیدن به اهداف برنامه‌های سلامت است. پایه و مبنای همه این اهداف در دست داشتن داده‌های صحیح و دقیق است. در صورتی که آمار قابل اطمینان در سازمان وجود نداشته باشد، امکانات موجود در مسیر نادرست به کار گرفته خواهد شد و مشکلات احتمالی قابل پیش‌بینی نخواهد بود و مدیران نخواهند توانست برای آن‌ها چاره‌اندیشی کنند.

از آیات و روایات نیز چنین بر می‌آید که برنامه‌ریزی در اسلام از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. وقت‌شناسی،

برنامه‌ریزی و تنظیم امور در آفرینش مورد توجه آفریدگار متعال بوده است و آیات و نشانه‌های آن را می‌توان با تأمل در پدیده‌های گوناگون جهان و قرآن کریم یافت. امام علی (ع) در وصف قرآن می‌فرماید: «بدانید که در آن علم آینده و سخن از گذشته و دواى درد شما و مایه نظم و سامان دهی میان شما است». هم‌چنین می‌فرماید: «بقای مناصب (حکمرانی دولت‌ها) در گرو تدبیر و چاره‌اندیشی در امور است و تدبیر قبل از انجام کارها، سبب دور ماندن از پشیمانی می‌شود» و پایداری زندگی در گرو برنامه‌ریزی دقیق و وسیله رسیدن به آن، مدیریت صحیح است و می‌دانیم که مدیریت صحیح نیز در گرو در دست داشتن اطلاعات دقیق و صحیح و بهنگام است و از آنجا که برنامه‌های مدیران در نظام بهداشت با سلامت افراد جامعه ارتباط مستقیم دارد و هم‌چنین پایه و مبنای همه اطلاعاتی که توسط پردازش آن‌ها، مدیران می‌توانند در راستای ارتقای سطح سلامت افراد جامعه و کاهش بار بیماری‌ها و انجام مداخله‌های مناسب و بهنگام قدم بردارند، داده‌هایی است که در خانه‌های بهداشت توسط بهورزان جمع‌آوری می‌شود، اهمیت کار و تلاش بهورزان و هم‌چنین لزوم دقت و نظارت بر ثبت صحیح و دقیق اطلاعات قابل ملاحظه است.

چه بسا اطلاعات صحیحی که منجر به برنامه‌ریزی کامل و دقیق شده و باعث می‌شود، مدیران به اهدافی همچون کاهش مرگ و میر نوزادان، مادران باردار و کودکان، کاهش بار بیماری‌ها و... دست یابند. اگر این اطلاعات به شکل اشتباه ثبت و گزارش شوند بسیار گمراه‌کننده بوده و می‌تواند مدیران را به سوی انجام مداخله‌هایی برای رفع مشکلات کاذب سوق دهند که نه تنها نتیجه مثبتی در بر ندارد؛ بلکه باعث اتلاف وقت، انرژی، هزینه و... می‌شود و مسؤولان را از پرداختن به مشکلات واقعی و تلاش برای رفع آن‌ها باز می‌دارد.

نتیجه‌گیری

آمار صحیح و برنامه‌ریزی محور اصلی ارتقای عملکرد در بخش بهداشت است. تدوین و اجرای برنامه، بدون آمار ممکن نیست و حتی می‌تواند مسؤولان را از اهداف مهم خود دور سازد. علم آمار ارزیابی گذشته و پیش‌بینی آینده است و مدیران برای سیاستگذاری و اعمال مدیریت صحیح به داده‌هایی که از صحت آن‌ها اطمینان دارند، نیازمندند که این مهم بدون برخورداری از آمارها و اطلاعاتی که قابل

اعتماد باشند، امکان‌پذیر نیست و در واقع بهرمندی از آمار دقیق شرط اولیه و مهم‌ترین ابزار برای دستیابی به اهداف هر سازمانی از جمله بهداشت است. پس سازماندهی آمار و اطلاعات و ثبت دقیق و صحیح آن‌ها و کاهش خطا و اشتباه در جمع‌آوری اطلاعات از اهمیت بنیادی برخوردار است.

پیشنهادها

با توجه به مطالب عنوان شده و اهمیت کار بهورزان گرامی پیشنهاد می‌شود از کارشناسان آمار برای برگزاری دوره‌های مستمر بازآموزی در زمینه بیان اهمیت جمع‌آوری، ثبت و ارسال صحیح آمار، نحوه محاسبه دقیق و علمی شاخص‌ها دعوت به عمل آید و هم‌چنین نشست سالانه‌ای برای ارزیابی نتایج برنامه‌ریزی‌هایی که مدیران با استفاده از اطلاعات ارسال شده بهورزان از خانه‌های بهداشت به دست آورده‌اند، برگزار شود. بدیهی است زمانی که نتایج فعالیت جمعی به شکل ملموس ارزیابی شود، مشوقی برای ادامه تلاش همه دست‌اندرکاران خواهد بود.

منابع

۱. اجلائی، پرویز، کتاب سیاستگذاری و برنامه‌ریزی فرهنگی در ایران
۲. خبرنامه انجمن آمار ایران، شماره پیاپی ۶۵
۳. سیدپور سید جواد، روزنامه ایران شماره ۲۷۶۸ با تلخیص
۴. عباس زادگان، سید محمد، کاربرد آمار در مدیریت، ۱۳۷۶
۵. فصلنامه افق طلایی سلامت معاونت بهداشتی دانشگاه علوم پزشکی زابل
۶. سایت وزارت بهداشت www.behdasht.gov.ir